

УДК 791.44.071(477)“194”

ЗНІМАЛЬНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ» ЯК МАЙДАНЧИК ДЛЯ НАВЧАННЯ МОЛОДИХ КІНЕМАТОГРАФІСТІВ У 40-х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Олександр Безручко

На основі дослідження архівних джерел та тогочасної фахової преси відновлено маловідому сторінку українського кінематографа та національної кіносвіти: знімальний період фільму Бориса Дмоховського «Люди з чистою совістю» за сценарієм Петра Вершигори. Створення цього фільму було одним з етапів виховання Борисом Дмоховським молодих кінематографістів у Школі кіноакторів на Київській кіностудії художніх фільмів.

Ключові слова: студія, школа, становлення кіносвіти в Україні, Київська кіностудія художніх фільмів, Олександр Довженко, Петро Вершигора, Борис Дмоховський, режисер кіно, кіноактор, «Люди з чистою совістю».

On the basis of research of the archived sources and professional press of those years is reconstructed the unknown pages of the Ukrainian cinema and national cinema education: scenario period of film of Petro Vershigora «People with a clean conscience». Creation of this film was one of the stages of education of young cinematography by Boris Dmokhovskiy at School of movie actors on the Kyiv film studio of feature films.

Key words: studio, school, becoming of cinemaeducation in Ukraine, Kyiv film studio of feature films, Oleksandr Dovzhenko, Petro Vershigora, Boris Dmokhovskiy, film director, movie actor, «People with a clean conscience».

З розвитком української державності дедалі нагальнішим і важливим стає вивчення нашої історії, особливо її сторінок, які з певних причин були забуті або забронені. Науковим завданням цієї статті є дослідження такої сторінки – знімального періоду фільму «Люди з чистою совістю», який був одним з важливих етапів виховання Борисом Дмоховським молодих кінематографістів у Школі кіноакторів на Київській кіностудії художніх фільмів; розгляд факторів, що впливали на формування цього педагогічного закладу. Під час роботи опрацьовано тогочасну фахову пресу, архів-музей Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка, Державний архів міста Києва (ДАК), Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва (ЦДАМЛМ) України, Центральний державний архів громадських об'єднань (ЦДАГО) України, друковані та архівні спогади українських кінематографістів тощо.

18 червня 1947 року розворот газети «Радянське мистецтво» вийшов під гаслом «Створимо високоідейні художні фільми, гідні радянського народу!» У цьому номері Амвросій Бучма, Сидір Аненський представлені як режисери фільму «Тарас Шевченко», а Борис Дмоховський – як режисер фільму «Люди з чистою совістю». У редакторській статті повідомлялося, що

керівництво Київської студії художніх фільмів, правильно оцінивши ідейно-художні якості твору лауреата Сталінської премії Героя Радянського Союзу генерал-майора П. Вершигори «Люди з чистою совістю», запропонувало авторові на цьому ж матеріалі написати сценарій.

Проте виникли труднощі з вибором генеральної теми майбутньої картини, вибором її викладу, оскільки потрібно було зі значної кількості матеріалу вибрати найголовніше. Адже кіносценарій та літературний твір мають суттєві відмінності.

Тому Петру Вершигорі довелося робити сценарій, який став самостійним художнім твором, у якому автору довелося змінити мемуарно-біографічну форму першоджерела та прізвища головних героїв: «Зміст і значність теми, добір, показ, висвітлення характерів, подій, явищ диктують і ряд особливостей майбутнього фільму. Особливості ці, як ми собі уявляємо – це насамперед народність твору в найширшому розумінні цього слова, його глибокий оптимізм, що поєднується з гумором, це багатюща галерея характерів радянських людей і показ у широких рамках їх діяльності – від безпосередньої дії в батальних сценах до найтонших відтінків думок і почуттів»¹.

Наголошувалося, що матеріал сценарію дає можливість широко показати цілу

ІСТОРІЯ

Амвросій Бучма

галерею яскравих народних образів людей з чистою совістю, правдивого розкриття великого народного характеру в усій глибині й багатогранності.

Закінчувалася стаття словами про те, що творчі працівники фільму добре бачать усю складність поставлених перед ними завдань, проте їхні творчі можливості і ділові якості вселяють упевненість у тому, що буде створено гідний твір.

Над статтею була розміщена фотографія, на якій депутат Верховної Ради СРСР і Верховної Ради УРСР, двічі Герой Радянського Союзу генерал-майор С. Ковпак консультує кінорежисера Б. Дмоховського під час режисерської розробки сценарію генерал-майора, Героя Радянського Союзу П. Вершигори «Люди з чистою совістю».

У серпні 1947 року за твором Петра Вершигори «Люди з чистою совістю» розпочали знімати кольоровий художній фільм режисер-постановник Борис Дмоховський, оператор-постановник Михайло Кирилович Чорний (випускник операторського відділу КДІК (1936)), художник-постановник Олексій Вікторович Бобровников, кінорежисер

Суламіф Мовшевна Цибульник (випускниця режисерського відділу КДІК (1937)).

У головних ролях були задіяні провідні українські актори: художній керівник Київської кіностудії (1945–1948) Амвросій Максиміліанович Бучма (роль Ковалю – прототип Ковпака), Дмитро Омелянович Мілютенко (роль Корнієнка), Петро Олексійович Березов (роль Рудова – прототип Руднева).

Усі студенти Школи кіноакторів при Київській кіностудії отримали свої ролі, зокрема Гусаков Григорій Васильович отримав роль Павлика, Ластівка Петро Трохимович – роль Ластівки, Шкловцов Михайло Михайлович – роль Семинистого, Ясногородський В.І. – роль Шпінгалета, Белоусов Михайло Михайлович – роль генерала армії, Цупко Юрій Максимович – роль сапера Водички, чотирнадцятирічний Семенов Анатолій Олександрович – роль партизанського «сина полку Соколика», Левченко Віктор Іванович – роль Намальованого; Надточій Галина Антонівна отримала роль Мотрі, Бабіївна Ганна Іллівна – роль матері Мотрі; ролі бійців, які потрапили в оточення, отримали: Вахницький Микола, Ветров Ігор Олександрович, Гапоненко Микола Петрович, Мірзоев П. Ф., Бондар Іван Севастьянович, Куцевалов Микола Олександрович, Рукин Микола Петрович, Болдиревський Борис Геннадійович, Муравйов Микола Іванович, Прототопов Федір Олександрович².

У Центральному державному архіві літератури і мистецтв (ЦДАМЛМ) України зберігається фотоальбом проб акторів на виконання ролей у фільмі «Люди з чистою совістю», переданий з Національної кіностудії художніх фільмів імені Олександра Довженка.

Дмоховський у 1945 році успішно дебютував як режисер-постановник (разом із Сигізмундом Навроцьким) на Київській кіностудії з фільмом «Зигмунд Колосовський». Фільм «Люди з чистою совістю» розпочали знімати в середині серпня 1947 року, а вийти на екран, згідно статті В. Березовського «Люди з чистою совістю», надруковану 26 серпня 1947 року в «Молоді України», мав би в «квітні наступного року»³. В одній зі сте-

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗНІМАЛЬНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

нограм творчого активу Київської кіностудії 1947 року зазначалося, що з приводу фільму «Люди з чистою совістю» немає «ніяких побоювань за успішне завершення робіт»⁴.

17 вересня 1947 року Міністр Кінематографії Української РСР О. С. Кузнецов на III Всесоюзному з'їзді профспілки кінофотопрацівників СРСР виступив з доповіддю, де, зокрема, зупинився на таких важливих для нашого дослідження питаннях:

1. Випуск фільмів: «...Українською кінематографією буде створено до кінця цього року шість великих кінокартин: три художні і три документальні... У виробництві і фільм "Люди з чистою совістю" – про народних месників, партизанів Великої Вітчизняної війни»⁵.

2. Кіноосвіта. Нагальними питаннями став брак двох спеціальностей:

а) кінорежисерів: «Для здійснення великої програми випуску фільмів нам бракує кадрів кінорежисерів і розв'язання цієї проблеми – одне перших, невідкладних завдань нашої роботи. Ми передбачаємо використати на самостійній творчій роботі початкуючих режисерів. Вихованню нових молодих кадрів необхідно буде негайно ж приділити найпильнішу увагу»⁶.

б) кіноакторів: «Назріла потреба відновити на Україні підготовку, перепідготовку і виховання кінорежисерів і драматургів. Творчі працівники, що закінчили навчання десять-п'ятнадцять років тому, потребують удосконалення своєї кваліфікації, і нам треба дати їм таку можливість»⁷.

Окрім виховання молодих фахівців із вищезначених кіноспеціальностей при Київській кіностудії художніх фільмів, пропонувалося організувати на базі Всесоюзного державного інституту кінематографії (ВДІК – нині Всеросійський державний університет кінематографії імені С. А. Герасимова) заочне навчання кінопрацівників усіх радянських республік, у тому числі й з України.

5 листопада 1947 року в газеті «Радянське мистецтво» було вміщено фотографію із знімального майданчика фільму «Люди з чистою совістю», над яким працювала Київська студія художніх фільмів. На цьому фото зображено командира партизанського з'єднання Коваля (народний артист

СРСР, лауреат Сталінської премії А. Бучма) і партизанку Мотрю, яку грала студентка Київської школи кіноакторів Г. Надточій. У тому ж номері газети Міністр кінематографії О. Кузнецов зазначав: «Виконується і план знімання фільму "Люди з чистою совістю", який вийде на екрани наступного року»⁸.

Проте зйомки зупинили через постійний і часом надмірний контроль керівництва. П. Вершигору знову і знову примушували переробляти літературний сценарій, вносити багато правок. Останній варіант зі змінами автор сценарію мав здати 1 березня 1948 року⁹.

У грудні 1947 року Львівський театр юного глядача імені М. Горького, де працювала драматична студія, у якій займалися педагогічною діяльністю заслужений діяч мистецтв УРСР В. Скляренко, заслужений артист УРСР В. Харченко, лауреат Державної (Сталінської) премії Б. Косарєв, режисер М. Єрецький, педагоги Р. Балабанова, Ю. Заховай, М. Коган, В. Воробйов та ін., поставив п'єсу «Люди з чистою совістю», написану П. Вершигорою за мотивами свого однойменного літературного твору: «З рідкісною виразністю вдалося акторові Ю. Заховаю показати образ Сидора Артемовича Ковпака. Комісара Руднева грає П. Шаповалов... Темпераментний і правдивий в складній ролі командира роти Карпенка артист О. Давиденко... Особливу увагу привертає сценічний образ Кольки у виконанні О. Янчукова... Образ Верховенка, кінорежисера за мирних часів, який у війні знайшов себе як розвідник, розсудливого і спостережливого воїна, створює О. Шур.

Про великий діапазон артистки А. Бурштейн, яка весь час перебувала в театрі на амплуа трагедистки, свідчить поданий нею образ мужньої і сміливої жінки-патріотки Мотрі. Ця роль – безперечний успіх артистки... Велика заслуга режисера І. Гріншпуна в тому, що він добився глибокого розкриття поданих в п'єсі образів. Цікаве художнє оформлення Ф. Нірода і вдала музика І. Вінера сприяли успішним виставам»¹⁰.

В останніх числах 1947 року представник Міністерства кінематографії УРСР повідо-

ІСТОРИЯ

мив редактору газети «Радянське мистецтво» про плани на 1948 рік: «З фільмів про Велику Вітчизняну війну будуть зроблені... картина про партизанську боротьбу на Україні за повістю героя Радянського Союзу П. Вершигори “Люди з чистою совістю”»¹¹.

Водночас автора книжки «Люди з чистою совістю», який отримав Державну (Сталінську) премію, генерал-майора, Героя Радянського Союзу П. Вершигору було відсторонено від написання сценарію. Напевно, що київське керівництво не могло самостійно прийняти таке відповідальне і якоюсь мірою дуже небезпечне рішення. Остаточний наказ про відсторонення Вершигори міг прийняти лише хтось із найвищого кінематографічного керівництва в Москві і то лише після погодження з найвищим військовим керівництвом Міністерства оборони СРСР.

10 січня 1948 року директор Київської кіностудії О. Горський уклав договір на 50 тисяч крб. на написання сценарію «Люди з чистою совістю» за повістю П. Вершигори з Георгієм Давидовичем Мдівані (1905–1981), який був відомий за фільмами «Моя бабуся» (1929), «Американка» (1930), «Справа честі» («Зустрічний», «Ударник», 1931), «Шакір» («Роте-Фане», 1932), «Рядовий Олександр Матросов» (1947). Новий сценарій мав бути написаний упродовж 1948 року¹².

За іншим документом сценарій потрібно було здати терміново, десь через місяць – 15 лютого 1948 року¹³.

Водночас головний редактор Міністерства кінематографії УРСР П. Есельсон повідомив 4 лютого 1948 року: «Лише підходять письменники-кінодраматурги і до великої теми Вітчизняної війни. Петро Вершигора написав сценарій “Люди з чистою совістю” про партизанів України, за яким Київська студія знімає тепер фільм»¹⁴.

9 лютого 1948 року заступник міністра кінематографії СРСР М. Хрипунов затвердив виділення на зйомки фільму «Люди з чистою совістю» в четвертому кварталі поточного року значну суму – 5 646 000 крб.¹⁵.

У перших числах березня 1948 року колегія Міністерства кінематографії УРСР на черговому засіданні розглянула питання про виконання кіностудіями виробничих

планів на 1948 рік. Доповіді зробили директори студій: художніх фільмів – О. Горський, кінохроніки – М. Ротлейдер та навчальних фільмів – Г. Смирнов.

У газеті «Радянське мистецтво» докладно висвітлено проблеми і перспективи Київської кіностудії художніх фільмів, зокрема стан підготовки фільму «Люди з чистою совістю»: «Члени колегії М. Рибачек, М. Рац, С. Карасьов, головний редактор міністерства П. Есельсон та міністр кінематографії УРСР О. Кузнецов піддали гострій критиці недоліки в роботі студій, які заважають набрати належних темпів з самого початку року.

Виступаючи відмітили, що студія художніх фільмів повинна найближчим часом вийти з прориву у підготовці сценаріїв зокрема відновити виробництво фільмів “Тарас Шевченко” та “Люди з чистою совістю”, сценарії яких переробляються.

Колегія зобов'язала директора студії художніх фільмів О. Горського подати на затвердження Міністерства кінематографії УРСР режисерський сценарій “Тарас Шевченко” не пізніше 20 березня, сценарій “Люди з чистою совістю” не пізніше 10 березня»¹⁶.

17 березня 1948 року вийшла явно санкціонована стаття з красномовною назвою «Репетиція, що коштувала мільйон», у якій Ф. Пугач розповідав, що: «Більшість кіномитців на засіданні художньої Ради відмічали, що образи головних героїв, керівника партизанського руху Ковалю, Рудова, а також бійців Корнієнка, Мотрі схематичні і бліді. Сценарій не мав драматургічного сюжету, діалоги не гострі, примітивні, ряснують плоскими висловами і “суржиком”. В сценарії не висвітлено організуючої ролі партії і зв'язку партизанів з народними масами...

Художня рада студії і Міністерства кінематографії УРСР, переглянувши знятий матеріал... припинила виробництво картини. Кіноплівка підтвердила застереження членів художньої ради студії, зроблені ще в листопаді 1946 року, про недозрілість, недоробленість сценарію. Образ головного героя – Ковалю у виконанні самого художнього керівника А. Бучми був нереальний, сірий,

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗНІМАЛЬНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

аморфний. Ще гіршим вийшов комісар Рудов. Деякі проблиски в другорядних персонажах, зокрема молодих партизанів, не могли зрівноважити і компенсувати провалу головних героїв, а значить і всього фільму.

Все це обійшлося державі мільйон карбованців, який поклали на полицю сейфу у вигляді тисяч метрів зіпсованої кіноплівки.

Міністерство кінематографії УРСР вирішило припинити фільмування картини «Люди з чистою совістю». Мільйон карбованців витрачено марно, а фільму про славні діла партизанів Великої Вітчизняної війни, який ще з 1946 року обіцяли народові! – не створено!

Щоб виправити становище, директор Київської кіностудії О. Горський, у січні 1948 року, після більше ніж дворічної марної і невдалої роботи з автором забракованого сценарію, кінець кінцем, уклав договір з Г. Мдівані на створення нового сценарію на матеріалі повісті «Люди з чистою совістю»¹⁷.

Мдівані працював точно за графіком, а тому менше ніж за три місяці написав сценарій, який був скоріш за мотивами роману Вершигори, аніж екранізацією цього твору. 29 березня 1948 року сценарний відділ Київської кіностудії прийняв «Рейд на Карпати». Як зазначалося в постанові сценарного відділу: «Сценарій “Рейд на Карпати” Г. Мдівані є по суті самостійним твором, в якому використані багатий матеріал і мотиви повісті П. Вершигори “Люди з чистою совістю”».

У сценарії враховані зауваження і вимоги, що перед'являли автору Міністерство кінематографії СРСР»¹⁸.

Остання фраза є ключовою в розумінні зміни сценариста – ще з студентських часів Вершигора мав складний характер правдошукача, який, незважаючи на авторитети, завжди відстоював власні погляди. Роки партизанського життя лише посилили цю рису характеру, а статус Героя Радянського Союзу та генеральське звання надало П. Вершигорі внутрішню впевненість і вагомий соціальний статус у радянському суспільстві. Вищевикладені аргументи пояснюють позицію Вершигори, який не погоджувався кардинально змінювати сценарій за своїм твором, що встиг полюбитися не

лише пересічному читачу, але й найвищому керівництву країни – за що й отримав Сталінську премію.

Розуміючи це, кінематографічні чиновники шукали замість Вершигори стороннього сценариста, який би міг відсторонено працювати з матеріалом, як це вважало за потрібне найвище керівництво.

Не хотів вносити зміни й режисер-постановник Б. Дмоховський, тому міністр кінематографії СРСР І. Большаков особисто затвердив сценарій Г. Мдівані «Рейд на Карпати» та змінив режисера-постановника на російського режисера, заслуженого актора РСФСР (1935), заслуженого діяча мистецтв УРСР (1951) Бориса Васильовича Барнета (1902–1965), який тоді працював у Києві.

Випускник майстерні Л. Кулешова в Московському державному технікумі кінематографії Барнет прославився сатиричною комедією «Дім на Трубній» (1928), «Околиця» (1933), «Подвиг розвідника» (1947), за яку 1948 року отримав Державну (Сталінську) премію.

Петро Вершигора

ІСТОРІЯ

Слід зазначити, що затвердження фільму «Рейд на Карпати», згідно архівних документів, відбулося 8 травня 1948 року, напередодні Дня Перемоги, який тоді ще не святкували офіційно. Можливо, на честь свята було дозволено збільшити загальний метраж картини до 2500 метрів.

Водночас газета «Радянське мистецтво» вже 28 квітня повідомила, що «на Київській студії художніх фільмів поновлено знімання кінокартини “Рейд на Карпати” – сценарій Г. Мдівані за повістю П. Вершигори “Люди з чистою совістю”. Режисер – Лауреат Сталінської премії Б. Барнет»¹⁹.

Проте наприкінці травня 1948 року фільм про подвиг партизанського з'єднання С. Ковпака, який у редакції Мдівані вже називався «Рейд на Карпати», було остаточно зупинено.

Утім, незважаючи на всі перипетії, пов'язані зі зйомками фільму, що мав стати навчальним полігоном для Школи кіноакторів, Дмоховський продовжував виховувати учнів.

У грудні 1948 року на перший випуск Школи кіноакторів, який відбувся у Київському будинку кіно, було запрошено директора Київської кіностудії Олександра Валентиновича Горського, який обіймав цю керівну посаду з 1943 по 1951 роки; випускника режисерського факультету КДІК М. Шаблівського, відомого оператора Д. Демуцького, який уславився своєю роботою з О. Довженком; режисерів В. Брауна, І. Анненського, С. Навроцького.

Дипломною виставою Школи кіноакторів при студії художніх фільмів було обрано виставу «Мещане» М. Горького, хоча нею мав би стати фільм «Люди з чистою совістю».

У газеті «Радянське мистецтво» було опубліковано статтю Л. Новосельцької «Майбутні кіноактори», у якій докладно описано ці іспити. Найперше авторка схвалювала вибір твору для випускного спектаклю, оскільки, за її словами, «драматургія основоположника соціалістичного реалізму – Горького багата глибокими думками, ідейно-наснажена, сильна соціальною правдою і художньою довершеністю, дає надзвичайно вдячний матеріал для творчості актора»²⁰.

При цьому замовчувався той факт, що попередній вибір керівника Школи був не менш вдалий – це був твір Героя Радянського Союзу Петра Вершигори. Водночас акторська школа (студія) при Львівському театрі ім. М. Горького навчалася на п'єсі «Люди з чистою совістю». О. Полторацький схвально відгукувався про цю виставу під час їхніх гастролей у Києві наприкінці серпня – початку вересня 1948 року: «“Люди з чистою совістю” – є зразком глибокого і талановитого творчого піднесеного і психологічно поглибленого показу героїв нашого народу, образів безстрашних народних месників – партизанів Великої Вітчизняної війни»²¹.

Л. Новосельцька відзначила, що художній керівник школи режисер Дмоховський поставив п'єсу Горького серйозно і вдумливо, і спектакль, і всі ролі, які виконує молодь, сприймаються, незважаючи на недосвідченість студентів, як зрілий мистецький твір. Особливо відзначалися такі студійці: «Ткаченко, яка створила привабливий, щирий образ Полі, Левченко, що просто, з м'яким гумором грає Перчихіна, темпераментний, вдумливий Хотяков, який створив глибокий і переконливий образ Тетерева; Прокшиць у ролі Тетяни виявила неабиякі сценічні дані; зовсім ще молода, але здібна Хіхлушко точно передала характер Акуліни Іванівни; Гусаков – Ніл, який уміло підкреслив основне в провідному позитивному героєві п'єси – бадьорість, життєрадісність і впевненість в перемозі свого класу. Й інші ролі – Петра, Безсеменова, Шишкіна, Цветаєвої, Степаниди – знайшли у спектаклі правильне втілення. Лише зовсім не вдалася випускниці Кац яскрава роль Олени»²².

Було відзначено, що майже всіх виконавців об'єднує щирість, почуття сценічної правди, уміння проникнути в авторський задум і створити переконливий образ. Авторка вважала, що ці властивості залежать не тільки від обдарованості – вони виховані в молодому акторові системою навчання в школі, яка готувала з них не лише кіноакторів, а й акторів драматичного театру. У цьому, на думку рецензента, була велика заслуга художнього керівника Школи

ОЛЕКСАНДР БЕЗРУЧКО. ЗНІМАЛЬНИЙ ПЕРІОД ФІЛЬМУ «ЛЮДИ З ЧИСТОЮ СОВІСТЮ»...

кіноакторів при Київській кіностудії художніх фільмів Б. Дмоховського.

Наприкінці статті авторка дійшла висновку, що більшість випускників Київської школи кіноакторів – здібні, обдаровані молоді актори, про подальшу мистецьку долю яких має подбати Міністерство кінематографії і Комітет у справах мистецтв УРСР. Випускні іспити пройшли чудово, студенти були талановиті й гарно підготовлені провідними фахівцями Київської кіностудії, але самостійне творче життя студійців припало на зниження кіновиробництва, більш відомого як «малокартиння», розпочалося його скорочення, тому частина молодих випускників стали асистентами режисерів, лише деякі змогли реалізувати себе як актори, багато з них взагалі залишили роботу в кінематографії.

Отже, нам удалося ретельно дослідити знімальний період фільму «Люди з чистою совістю», який був одним з етапів виховання Борисом Дмоховським молодих кінематографістів у Школі кіноакторів на Київській кіностудії художніх фільмів; розглянути фактори, що впливали на формування цього педагогічного феномену. Проте є перспективи досліджень у цьому напрямі, адже потрібно з'ясувати навчальні програми цієї кіношколи, повний список педагогів і студентів, їхні подальші творчі долі.

¹ Радянське мистецтво. – 1947. – 18 червня. – С. 3.

² Центральний державний архів-музей літератури і мистецтв України (ЦДАМЛМ України). – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 232, арк. 45.

³ Березовський В. Люди з чистою совістю / В. Березовський // Молодь України. – 1947. – 26 серпня.

⁴ Музей національної кіностудії художніх фільмів ім. Олександра Довженка. – Фонд Г. Ліпшиця. – Стенограма художньо-творчого активу Київської кіностудії художніх фільмів 1947 р. – Арк. 9.

⁵ За відродження української радянської кінематографії: [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 17 червня.

⁶ Там само.

⁷ Там само.

⁸ Кузнецов О. Українська кінематографія до 30-річчя Жовтня / О. Кузнецов // Радянське мистецтво. – 1947. – 5 листопада.

⁹ ЦДАМЛМ України. – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 170, арк. 3.

¹⁰ Гайдаренко В. Спектакль про партизанську правду / В. Гайдаренко // Радянське мистецтво. – 1947. – 17 грудня.

¹¹ В Міністерстві кінематографії УРСР: [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1947. – 31 грудня.

¹² ЦДАМЛМ України. – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 257, арк. 1.

¹³ ЦДАМЛМ України. – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 170, арк. 94.

¹⁴ Есельсон П. Розвивати українську радянську кінематографію / П. Есельсон // Радянське мистецтво. – 1948. – 4 лютого.

¹⁵ ЦДАМЛМ України. – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 249, арк. 1.

¹⁶ В Міністерстві кінематографії УРСР: [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1948. – 3 березня.

¹⁷ Пугач Ф. Репетиція, що коштувала мільйон / Ф. Пугач // Радянське мистецтво. – 1948. – 17 березня.

¹⁸ ЦДАМЛМ України. – Т. 1. – Ф. 670, оп. 1, спр. 257, арк. 3.

¹⁹ Нові кінофільми у виробництві: [Ред. ст.] // Радянське мистецтво. – 1948. – 28 квітня.

²⁰ Новосельцька Л. Майбутні кіноактори / Л. Новосельцька // Радянське мистецтво. – 1948. – 22 грудня.

²¹ Полторацький О. Творче зростання / О. Полторацький // Радянське мистецтво. – 1948. – 1 вересня.

²² Новосельцька Л. Майбутні кіноактори / Л. Новосельцька // Радянське мистецтво. – 1948. – 22 грудня.

На основани исследований архивных источников и профессиональной прессы тех лет реконструирована малоизвестная страница украинского кинематографа и национального кинообразования: съемочный период фильма Петра Вершигоры «Люди с чистой совестью». Создание этого фильма было одним из этапов воспитания Борисом Дмоховским молодых кинематографистов в Школе киноактеров на Киевской киностудии художественных фильмов.

Ключевые слова: студия, школа, становление кинообразования в Украине, Киевская киностудия художественных фильмов, Александр Довженко, Петр Вершигора, Борис Дмоховский, режиссер кино, киноактер, «Люди с чистой совестью».

(Продовження.)

Початок див.: Студії мистецтвознавчі. – 2011. – Чис. 3. – С. 60–66.)